

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

60, -

Midtjydske Begivenheder

GENNEM TIDERNE

Tegninger:

HENRY LAURITZEN

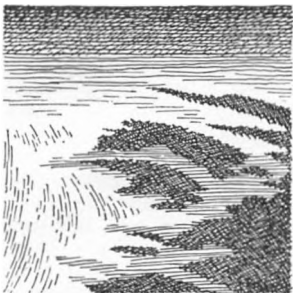
Tekst:

G. NØRGAARD-JEPSEN

UDGIVET AF SILKEBORG AVIS 1966

I dette hefte, hvis tekst og billeder blev udarbejdet til et lotto-spil, som Silkeborg Avis arrangerede i 1966, fortælles om Midtjylland fra landskabets dannelse til befrielsen.

Der er ikke tale om en udtømmende oversigt over midtjyske begivenheder, men gennem omtale af forskellige historiske hændelser og betydningsfulde træk i egnens kultur, er i 53 glimt søgt skabt et billede af udviklingen gennem tiderne, som kan være et interessant og lærerigt stykke lokalhistorie.

Landskabets dannelse (ca. 15.000 f. kr.)

Landskabets dannelse

Hovedlinierne i det midtjyske landskab er præget af, at det var her de store ismasser havde deres sidste stiltandslinie, da store mængder af grus og sten for 150.000 aar siden blev skubbet fra vore nordiske broderlande ned over dansk omraade. Istanden stod en halv snes kilometer vest for Silkeborg. Da isen begyndte at smelte, opstod kæmpemæssige smeltfloder i tunneler under isen, og de dannede under deres vej mod vest de dybe dale med stejle skrænter, der i dag ofte med lange søer præger

landskabet. Udrundinger af saadanne tunneldale har man bl. a. ved Funder ud mod Moselund og ved Søbstrup. Vest herfor i det omraade, hvor smeltevandets skylle sandet ud, har man det mere flade terræn med let jord. - Ser man paa landskabet omkring Silkeborg, vil man opdage, at der i virkeligheden ikke er tale om højdedrag, men om en højdeflade, hvis dale dannet af floderne under isen og senere smeltvandsfloder er fordybninger i terrænet. En tid efter isens bortsmeltning laa der visse steder isklumper under jordfyld. Her opstod mindre søer, hvoraf de fleste i tidens løb er blevet til moser. I de store dalsider vil man kunne se kløftformede fordybninger. - Det er smeltevand og senere regnvand, der gennem tiderne har skyllet den jævne side bort. Hertil er saa i tidens løb kommet andre forhold som jordfygning og landhævning, der sammen med bevoksning og bebyggelse har skabt det landskab, vi kender i dag.

Boplads ved Klosterlund (7000 f. kr.)

Bosættelsen ved Klosterlund
Klosterlund-bopladsen ved Engesvang var en aarrække det ældst kendte spor af menneskelig bosættelse i Danmark. I dag maa den nøjes med betegnelsen: Jyllands ældste boplads, idet man ved udgravninger ved Bromme paa Sjælland har fundet bopladser fra tiden 9-10.000 aar f. Kristi fødsel. Man har ved Refshalegaard ved Kragelund

fundet enkelte pilespidser, der er lige saa gamle, men ikke egentlig boplads. Klosterlund-bopladsen er fra tiden 6-7000 aar før Kristi fødsel. Klosterlundfolket lavede fine redskaber af flinteflækker, og paa denne boplads møder man for første gang i historien et redskab, der kan betegnes som en økse. Disse økser har dog næppe været brugt til træfældning, men maaske til skærpelse af slagkøllen. - Klosterlundfolket har boet paa et skraanende sandet terræn ned mod Bøllingsø nedenfor aabne og lyse skove med kronhjort, daadyr, elsdyr, urøkser og svin. Bopladsen blev afdækket i 1936 og en del af fundene findes i Klosterlund Museum, der er filial af Nationalmuseet, hvor der ogsaa findes en repræsentativ samling af fund fra Klosterlund.

Tollundmanden føres til Offerlund

Tollundmanden føres til offerlund

Fra jernalderen har man paa Silkeborgegnen gjort to helt enestaaende fund, som skaber kontakt med den tids mennesker. Det er de velbevarede moselig: Tollundmanden og Grauballemanden. - Tollundmanden, hvis velbevarede hoved findes paa Silkeborg Museum, vidner om en mand, der roligt er gaaet i døden, og man hælder derfor til den anskuelse, at han, selvom han blev fundet med et flettet skindreb om halsen, ikke er en hængt forbryder, men en mand, der som en æresbevisning har faaet lov at dø som et offer til en frugtbarhedsgudinde eventuelt for at formilde hende efter et aar med miævækst.

Efter hængning i den hellige lund er han sikkert under dæmpet sang blevet baaret til en nærliggende sø og sænket ned paa det sted, hvor han næsten 2000 aar senere blev fundet ved tørvegravning. Tollundmandens indre organer var velbevarede, saa det har været muligt at bestemme den døde mands sidste maaltid, hvilket giver oplysninger om, hvad jernalderfolkets køkken har budt paa. Der var tale om en grød, der i hovedsagen var sammensat af byg, frugten af pileurt samt hærfrø og dodderfrø. Derimod var der intet spor af kød.

Af sagkyndige betegnes Tollundmandens hoved som det bedste, der i det hele taget kendes af noget oldtidsmenneske i verden.

Folrisdam bronzelurere (2-1000 f. Kr.)

Bronzelurere fra Folrisdam (2-1000 f. Kr.)

Bronzealderens bosættelse i Midtjylland har man minder om i en række oldtidshøje paa egnen, hvoraf kan nævnes saa kendte punkter som Yding Skovhøj, Sorring Loddenhøj, Lyshøj, St. Bedehøj i Krage- lund sogn, Store og Lille Har- bohøj i Hørbylunde krat og Blakdalshøj samme sted, der danner skel mellem tre amter. En kendt gruppe er Vinding Ottehøje, og endelig kan nævnes, at der indenfor selve byomraadet i Silkeborg lig- ger en bronzealderhøj, nem-

lig Bredhøj ved Ndr. Ringvej. I mange af disse høje er der ved udgravninger gjort smukke fund af urner og smykker. Mest markant blandt egnens bronzealderminder er dog vel nok et par smukke lurere, som i 1865 blev fundet i Folrisdam Mose (Fuglris) ved Græd- strup. De opbevares nu paa Nationalmuseet, hvortil de først kom ad omveje, idet de af finderens blev solgt til en kobbersmed i Horsens, hvor de desværre blev kluntet re- staureret, hvorfor deres op- rindelige form ikke helt kan konstateres. - En hilsen fra bronzealderen er ogsaa en sten fra Storehøj paa Fugl- sanggaards mark ved Vinding, som har en svagt tegnet figur, der tilsyneladende forestiller et skib og en pragtfuld sten med skaalgruber, som ligger i Kjærs Møllens skov ved La- ven. Endvidere er der skaal- sten bl. a. ved Løve og i Kragelund. Disse sten med smaa fordybninger har an- tagelig spillet en rolle i for- bindelse med bronzealderfol- kets dyrkning af solguder.

Bjerring-aksen (Vikingetiden ca. 900)

Bjerring-aksen (Vikingetiden ca. 900)

Et af de bemærkelsesværdigste minder om vikingetidens folks færden i Midtjylland gjorde man i 1868 i storhøjen »Bjerringhøj» ved Mammen ved Bjerringbro, hvor nogle arbejdere gravede sig ned til et gravkammer bygget af svære egeplanker. Rester af dunpuder og tøj viste, at en mand i fornem dragt, en høvding fra vikingetiden, var blevet gravsat

her. Paa klædningen var paa-syet pailletter af guld, som saa ud til at være anbragt som et kors, hvilket kunne tyde paa, at vikingehøvdingen var gravsat som en kristen mand, men gravsætningen var ogsaa sket efter gammel skik med træspande med mad og drikke til den lange rejse til dødsriget. Mest bemærkelsesværdigt blandt fundene i gravene var dog nok en sjælden velbevaret jernøkse med sølvindlæg i vikingetidens karakteristiske, slyngede dyrestil. - Motivet er et stort dyr i kamp med en slange, altsaa en variant af et af billederne paa den store Jellingesten, formentlig et symbol paa kristendommens kamp mod hedenskaben. I en anden høj i Mammen har man gjort et andet bemærkelsesværdigt fund fra vikingetiden: forgyldte bronzebeslag til et par mankestole. Øksen og mankestolene findes nu paa Nationalmuseet.

Flugten fra Dynæs

Flugten fra Dynæs

Den borg, som har ligget paa halvøen Dynæs ved Juulæsø, har man skriftlig omtale af helt tilbage til 1360. Før den tid har man kun sagnomtale, der fortæller om mægtige stormænd, smaa konger, der paa drabelig vis laa i strid med andre borgherrer. Et af disse sagn fortæller om Dynæskongen Lave, der havde en smuk datter Ingrella, som var forelsket i og genelsket af Vesterkongens søn, Thorbjørn. - Dynæskongen satte sig mod partiet, men en mørk aften

kom Thorbjørn efter aftale og bortførte sin elskede. - Paa Thorbjørns hest flygtede de mod sikkerheden i Vesterskoven. Flugten blev imidlertid opdaget, og Konge Lave satte med sine folk efter det flygtende par. Ved Naaege naaede man dem. Thorbjørn styrede sin hest ud i vandet i haab om at denne kunne svømme over med dem, men hesten fik sit ene ben i stigsøjlen og gik til bunds, saa begge de flygtende druknede. Heraf navnet Kongedybet. - Thorbjørns hat flød i land paa det sted, der kaldes Hattenæs. Man skal ikke lægge for meget i denne sagnmæssige fortolkning af stednavnene, som iøvrigt findes forskelligt forklaret i andre versioner af sagnet, men en kendsgerning er det, at Dynæs har været en borg, hvorom der er ført adskillige kampe, og det berettes at kong Lave efter datterens tragedie laa i evig kamp med nabokonger, til han blev besejret og Dynæs indtaget.

Slaget paa Grathe Hede (1157)

Slaget paa Grathe Hede

Et af de mest afgørende slag i Danmarkshistorien fandt sted paa Grathe Hede ved Thorning. Den bragte afslutningen paa striden mellem kongeaetlingene Svend, Knud og Valdemar. Valdemar holdt oprindelig med Svend, og de knuste i 1152 Knuds hære ved Gødbæk ved Thorning, hvorefter Valdemar tog afstand fra Svend. Det kom til et forlig, men ved den paafølgende fest i Roskilde fik Svend Knud dræbt, mens Valdemar undslap. Nogle maaneder senere hastede Svend og Valdemars hære fra Randers over vade-stedet ved Svostrup for at komme ud paa det flade terræn paa Grathe Hede, der var velegnet for rytteriet. Val-

demars hære sejrede, Svend undslap, men nogle bønder fandt ham, og en af dem kløvede hans hoved med sin økse. En variation af historien fortæller, at det var bonden paa Graagaarden, der var en af Valdemars tilhængere, der dræbte Svend, fordi denne havde voldtaget hans kone. Ved Graagaarden laa et pilgrimskapel af træ, og her blev Svend gravsat. Kong Valdemar gav senere ordre til, at der skulle opføres et stenkapel paa stedet. I jorden ved ruinerne af dette kapel fandt man i 1855 liget af en mand med kløvet hoved. Senere er der paa stedet paa foranledning af digteren Thor Lange rejst et kors til minde om slaget paa Grathe Hede.

Vald. Sejrs ridt (1212)

Valdemar Sejrs ridt (1212)

Historien fortæller om et dramatisk kongeridt i 1212 fra Skanderborg til Ribe. De fleste konkrete oplysninger har vi fra folkeviserne, hvori det fortælles, at den bøhmiske kongedatter, den milde dronning Dagmar sendte sin dreng, Karl af Rise til Skanderborg Slot for at hente Kong Valdemar Sejr, da hun mærkede, hun skulle dø. Kongen drog sporenstregs af sted med et følge, men red saa voldsomt for at naa frem til sin elskede dronnings dødsleje paa Riberhus, at snart den ene og snart den anden af de hundrede svende faldt fra, og ved Gredsted bro blev han kun fulgt af »Dagmars dreng hin væne«, og da kongen red over Riberbro, »da red den herre alene«. Ingen ved, hvordan ruten for

det dramatiske ridt har været, men sandsynligt er det, at han er redet over Fuldbro Mølle og senere har fulgt den gamle studevej til Sdr. Viasing og er fortsat over Slagballe, Vingum bro og over Mattrup Ladegaard og Krondal Nortvig er naaet frem til den gamle hærvej, som han saa har fulgt sydpaa for at dreje af ad en gammel kongevej mod Ribe. En anden teori gaar ud paa, at han fra Skanderborg er redet over Østbirk-Vestbirk og Nim til Bække og Foldingbro.

I Skanderborg er der bestræbelser for at rejse et minde om dette ridt i form af en rytterstatue af dronning Dagmars dreng, der hævdes at være ætling af den berømte Hvide slægt.

Øm Kloster lysas i Band (ca. 1260)

Øm Kloster lysas i band
Cisterciensermunkene, der levede i Øm Kloster fra dets grundlæggelse i 1172 til det blev nedlagt efter reformationen, havde det ikke altid lige stille og roligt. Sidste halvdel af det 13. aarhundrede kom klosteret i en alvorlig strid med Aarhus-bisperne og dermed ogsaa med kongemagten, hvilket vil sige dronning Margrethe Sprænghest og hendes lille søn Erik (Erik Glipping) med det resultat, at Aarhus-bispen lyste klosteret i band. Baggrunden var en strid om bispens gæsteret i klosteret. Det kom til adskil-

lige episoder, hvorunder bispen bl. a. bortførte en værdifuld bogsamling fra klosteret. Om en anden episode fortælles, at biskoppen kom ridende med stort følge og spurgte: Er vor mad rede? Abbeden svarede: Ja, det er den vel nok, men ikke her! Biskoppen trængte derefter med magt ind i klosteret, men da han hørte snak om, at munkene ville bruge magt og der samtidig - af anden grund - blev ringet med en klokke, steg han ilsomt til hest og red bort. Ved en anden lejlighed maatte klosteret nødtvungent byde paa mad. Formentlig 1261 kom dronning Margrethe Sprænghest med 1600 ryttere foruden tilhørende løbere, gøglere og skøger paa gæsteri i klosteret. Der blev ædt og drukket bravt i to døgn. Oksekroppe og faarekøller forsvandt som dug for solen, og krigsfolkene fandt ogsaa frem til det gode øl, der var gemt bag det tynde. Overalt i det ærværdige kloster var der drikkelag med skraaleri og utugtige viser.

Marsk Stig paa Tulstrup Hede (1288)

Mordet i Finderup Lade (1286)
Mordet paa Erik Glipping i Finderup Lade, Sct. Cæcilienat den 22. november 1286 er en historisk begivenhed, som ligger lidt udenfor den egn, som beskrives i denne serie, men dæningerne i forbindelse med begivenhederne berører omraadet. I den kongelige jagtgaard, som man i dag kan se ruinerne af lidt nord for Grønbæk kirke, skal Erik Glipping have overnattet natten

før mordet. Den »liden smaa-dreng, der red paa skummen-de heste« fra Finderup til slot-tet i Skanderborg for at be-rette om udaaden, har fulgt den gamle adelsvej fra Viborg til Skanderborg. Paa Tulstrup hede holdt Marsk Stig og hans mænd i følge skildringen i B. S. Ingemanns historiske romaner raad, inden de drog til Skanderborg. Eftertiden har iøvrigt rejst tvivl om, hvor-vidt det virkelig var Marsk Stig og hans mænd, der drøb-te Erik Glipping, eller de blot blev dømt fredløse herfor som et led i politiske intriger. — Dette fremgaar af gamle folke-viser. I andre viser erkendes Marsk Stig som morderen, men følges af sympati, fordi man anser drabet som beret-tiget hævn over Kong Erik, der havde forført marskens hu-stru. Billedet skal illustrere Marsk Stig og hans mænd paa Tulstrup hede.

Slaget ved Nonnebjerg (1340)

Slaget ved Nonnebjerg (1340)

Den sagnomspundne og højt besungne Niels Ebbesen, der gjorde det af med grev Gert (den kullede greve) i Randers, fandt sin død ved et drabeligt slag paa Nonnebjerg ved Skanderborg i 1340. Grev Gert var i begyndelsen af aaret 1340 draget op gennem Jylland med sin holstenske hær. Jyderne rejste sig mod undertrykkerne, og efter en plan, der betegnedes som nærmest selvmorderisk, lykkedes det Niels Ebbesen at gøre det af med holstenernes anfører ved at trænge ind i hans logi i Randers. Niels Ebbesen boede paa gaarden Nørreris lidt

syd for landsbyen Norring og ca. 1 km øst for landevejen Randers-Skanderborg. - Paa stedet, der hører under Frijsenborg, kan man stadig se voldrester, ved hvilke der staar en gammel eg, hvor under der staar inskriptionen: Niels Ebbesen 1/4 1340 5/5 1945.

Efter drabet af grev Gert gik den holstenske hær i opløsning, nogle af soldaterne isolerede sig bl. a. paa Skanderborg slot, og det kom under et udfald herfra til den træfning paa Nonnebjerg, hvorved Niels Ebbesen dræbtes. I 1878 rejstes paa stedet et minde, et saakaldt Visbykors.

Kong Hans med følge paa hærvejen

Kong Hans paa hærvejen
Færdslen paa den gamle hærvej ned midt gennem Jylland har naturligvis præget livet i det midtjyske omraade gennem tiderne. Gravhøjene fortæller, at vejen fra oldtiden har været et sted, hvor folk færdedes, og fra historisk tid ved man, at omkring aar 1000 fortjener vejen sit navn, idet kongerne sendte tropper ad dette strøg. - Hærvejen, et navn som stammer fra kort tegnede for 300 aar siden, har iøvrigt haft mange benævnelser. Pilgrimsvej er den kaldt, fordi det var denne vej, man drog, naar man skulle til paven i Rom eller til det hellige

land, adelvejen, fordi det var den almindelige hovedvej (jvf. Adelgade som hovedgaden i gamle byer). Studevejen fortæller om dens handelspolitiske betydning paa et særligt omraade, og saa har den videre det fornemme navn Kongevejen, der iøvrigt er bevaret som gadenavn for den nuværende hovedvej 13's forløb gennem Engesvang. Navnet skyldes naturligvis, at det var denne vej, kongerne drog, naar de paa deres mange rejser gennem landet skulle paa langs gennem Jylland. Der var liv paa vejen, naar kongen var paa rejse. Da kong Hans i 1487 drog paa gæsteri i Jylland, fulgtes han saaledes af 400 ryttere, og hertil kom saa et betydeligt opbud af vognheste og kærre om hvis omfang man faar et begreb, naar man hører, at bønderne i det 16. aarhundrede fik besked om at give møde med 150, 250 ja en enkelt gang 500 vogne. Før en saadan kongefærd maatte bønderne ud og forbedre vejen ved at lægge store lyngknipper i de værste huller.

Kongemødet i Rye (1534)

Kongemødet i Rye (1534)

En skelsættende begivenhed ikke blot for Midtjylland, men for hele Danmark fandt sted i kirken i Rye (Gl. Rye) i 1534, hvor den jyske adel valgte Chr. den III. til konge. Det betød ikke blot, at Danmark efter Grevens Fejde igen fik en konge paa tronen, men ogsaa, at valget af hertug Christian, der havde været statholder i hertugdømmerne, var ensbetydende med reformationens indførelse i Danmark. — Hertug Christian, der havde overværet Luthers optræden paa rigsdagen i Worms, var blevet ivrig protestant og havde indført reformationen i her-

tugdømmerne. — Hans indstilling betød, at det var vanskeligt at samle flertal for ham i rigsraadet, da de fleste adelsmænd og naturligvis bisperne, der sad som ledere af en række stiftsregeringer, hellere saa en katolsk konge og derfor foretrak hans yngre broder. Blandt tilhængerne af prins Christian var rigshofmester Mogens Gøye, og han var blandt initiativtagerne til mødet den 4. juli 1534 i Rye kirke mellem de 8 jyske medlemmer af rigsraadet og de fire jyske biskopper. Den menige jyske adel var ogsaa mødt op — antagelig paa Gøyes initiativ, — men maatte blive udenfor kirken. Den langvarige diskussion om kongevalget fik dem efterhaanden til at tabe taalmodigheden, og de trængte ind i kirken og forlangte at faa at vide, hvem det var, der modsatte sig prins Christians valg. Derefter gav modstanderne i raadet endelig op. Biskop Bille, Aarhus, gav grædende sin underskrift paa at anmode den protestantiske hertug om at blive konge. Han indsaa, at det betød hans eget fald.

Kongeagt i Silkeborg-skovene (1558)

Kongeagt i Silkeborg-skovene

De store skove, som for aarhundreder siden prægede Midtjylland mere end agerland, var som regel vildtrige, og flere konger, navnlig Fr. den II., Fr. den V., Chr. den IV. og Chr. den Syvende satte pris paa at jage her.

For at sikre sig vildtet indrettedes kongelige vildtbaner, som blev afmærkede med stenpæle, der bar kongens navnetræk med en krone over samt et nummer. En saadan vildtbanesten findes bevaret bl. a. ved Løvet lidt syd for Bryrup. Blev en adelsmand grebet i ulovlig jagt paa kongelig vildtbane, kom han i fængsel, en ringere mand blev hængt. Bøndernes hunde skulde have det ene forben hugget af ved knæet, saa de ikke

kunne jage paa forbudte omraader. Som tilholdssted for kongerne i forbindelse med jagterne laa der rundt i omraaderne en række jagthuse eller kongsgaarde. Ved Grønbæk kan man se de udgravede ruiner af en saadan, der iøvrigt kaldes Erik Glippings jagthus, idet Erik Glipping i følge overleveringen overnattede her natten før mordet i Finderup Lade. Jagthusene fungerede ofte som herberg for kongerne under rejse. I arkiverne har man fundet adskillige kongebreve, som er udstedt under ophold paa kongsgaarden i Kragelund, og foruden de her nævnte to steder ved man, at der har været kongelige jagtgaarde i Sdr. Vissing, Rye, Them, Løgager og Sebstrup.

Glashytterne i Glarbo (1882)

Glashytterne i Glarbo (1582)

I slutningen af det 16. aarhundrede fandt der en omfattende glasfabrikation sted i skovene ved Rye og navnlig omkring Glarbo, der har sit navn efter denne fabrikation. Det var kong Frederik den II, der fik den ide, at der i skovene omkring Skanderborg og Silkeborg fandtes saa mange vindfælder og andet unyttigt træ, som kunne bruges til brænding af det fornødne trækul. I 1581 blev indkaldt en glasbrænder fra Mecklenburg, som fik anvist plads i

Rye sogn, men han forstod sig ikke paa haandværket. - Aaret efter fik hesseren Liborius Trebing en imponerende produktion i gang. Til Chr. den IVs kroning leveredes saaledes 26.000 drikkeglas, og ruder i store mængder blev produceret til kongelige slotte over hele landet. Naar skoven var opbrugt i en kilometers tværmaal, flyttede man glasproduktionen til et nyt sted, hvor der var brænde ved haanden. Det er forklaringen paa de mange lysninger i skovene, hvor der i dag findes landbrug. - Glasproduktionen havde dog kun en kort glansperiode. I 1598 befalede Chr. den IV, at hele glasproduktionen skulle ophøre til Mikelsdag »paa det at vore skove ikke mere skal forhugges og lægges øde«. Mester Trebing er tilsyneladende blevet boende paa egnen, idet han i 1617 meldes dræbt i selve Rye kirke. To glasværker, i Stenhule og Hyttekær i Them sogn, blev udgravet og opmaalt i sommeren 1964.

Valfarten til Karup

Valfarten til Karup

Fordum lød i all : munde Vor frue i Karup og Sct. Søren i Rye«. Saadan hedder det i en gammel folkevisse, som hermed fortæller, at de hellige kilder, som fandtes i Rye og Karup var nogle af de mest kendte. Oprindelsen til Karup-kildens ry skal være, at en blind mand en nat drømte, at hvis han lod sig lede til Karup og der under paakaldelse af jomfru Maria toede sine øjne i et kildevæld, saa skulle han blive seende. Han drog til Karup og fik sit syn, og da dette mirakel rygtedes,

begyndte skrøbelige, blinde og syge mennesker at valfarte til kilden. For de mange gaver, som de helbredte ofrede, blev bygget en stor kirke i Karup. Oppe i valfartskirke stod Vor Frues »undergørende« billedet, ved hvilket kildegæsterne naturligvis bøjede sig i bøn. En forstander ved det hospital, der var knyttet til kirken - maaske ogsaa dens præst - hr. Mourids Poulsen gjorde Karup miraklerne særgeligt bekendt ved et bevidst bedrageri. Da Luthers lære begyndte at trænge ind i landet, kom der naturligt en tilbagegang for de hellige kilder, men da det rygtedes, at madonnabilledet i Vor Frue Kirke i Karup fældede taarer over vantroen, søgte folk igen i stort tal til Karup, indtil det afsløredes, at hr. Mourids Poulsen havde udhulet den hellige jomfrus hoved og boret huller i øjnene, saa vand, han hældte i hulrummet, kunne sive ud. - Dette bedrageri betød et knæk for besøget ved den hellige kirke.

Jernudvinding i Midtjylland

Jern af myremalm

Malmudvindingen er et interessant kapitel i egnens historie. Der har været fabrikeret jern af myremalm antagelig helt tilbage til jernalderen. - Jernudvindingen har været lokaliseret til enkelte egne, og heraf har egnen omkring Silkeborg og specielt et strøg i det vestlige opland fra Hald Sø til Nr. Snede været hjemstedet for en betydelig jernudsmeltning, hvilket omfattende fund af slagger, jernkloder

(stykker af udsmeltet jern) og smelteovne vidner om. Jernet er tilsyneladende blevet smeltet i ovne bygget af ler, og man har fyret med trækul, hvilket givet har været væsentlig årsag til udryddelsen af skovene. Man mener, at fabrikationen i perioder har været saa omfattende, at der har fundet eksport sted. Jernet i ovnene har naturligvis haft en uregelmæssig facon, men er senere ved en bearbejdning smedet til mere regelmæssige klumper - kloder - Disse jernkloder har tilsyneladende været anerkendt betalingsmiddel for skat. Fra Silkeborgs lensregnskaber ved vi, at dette ophører 1616, fordi »her ikke gjøres jern mere«. Paa egnen er der ud over de nævnte fund, der fortæller om jernfabrikationens udbredelse, adskillige stednavne, som fortæller om den gamle produktion som f. eks. Klode Mølle og Malmhøj.

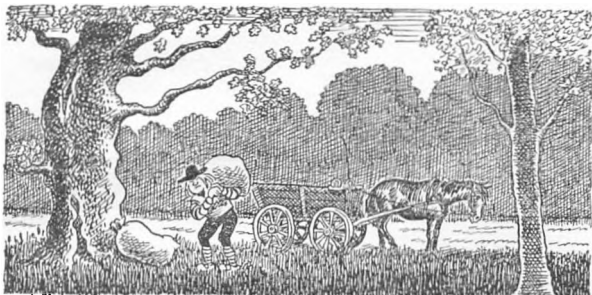

Hekseproces ved Silkeborg (ca. 1650)

Hekseproces (ca. 1650)

I Danmark brændte det sidste heksebaal i Chr. den IVs sidste tid, men endnu saa sent som 1643, fem aar før hans død, blev en kvinde fra Gødvad, Anne Mikkelsdatter, ved Hids Herrerding dømt til at brændes som troldkvinde. - Dommen blev senere omstødt ved landsretten, idet man kommer til det resultat, at beskyldningerne var fremsat af »had og avind«. En anden kvinde havde fremsat den klage, at Ane Mikkelsdatter havde forgjort hende, og til sagsbehandlingen for Hids Herrerding var indkaldt ikke færre end 70 vidner. De fleste vidners udsagn gik ud paa, at de havde hørt rygter og tierder om trolddomskunsten. Fle-

re fremførte, at de havde haft uheld med deres kreaturer efter at Anne Mikkelsdatter under skænderi havde lovet dem al landsens ulykker. En mand, hun havde haft trætter med, havde endog senere druknet sig selv i Gudenaen! Endnu saa sent som i 1686 blev en kvinde fra Funder, Kirsten Povelsdatter, som heks dømt til at rømme landet. Og saa i denne sag blev der afhørt mange vidner, hvoraf de fleste sagde, at de havde hørt om hendes troldoms-kunst, men ellers intet kendte hertil, men da Kirsten Povelsdatter i modsætning til Anne Mikkelsdatter, der nægtede, indrømmede, at hun kunne signe hest for orm og kvæg for vred, naar de havde »ween sine bene« blev hun dømt efter paastanden, der var rejst af Daniel Fischer paa Silkeborg. Under sagen fremsatte den anklagede selv ønske om vandprøven, en hekseprøve der gik ud paa at anklagede skulle kastes i vandet med et tov om livet. Vandet ville ikke modtage den skyldige. Sank hun til bunds, blev hun frikendt, og svømmede hun ovenpaa, blev hun brændt . . . Det kom dog ikke til nogen prøve denne gang.

Tiendekorn til Silkeborg Slot (1665)

Tiendekorn til Silkeborg Slot
Silkeborgegnens bønder maatte, mens hoveriet var gældende, mange gange tage den trælse vej til Silkeborg for at tjene de skiftende ejere af Silkeborg Slot og Hovedgaard. Naar de var vrangvillige, havde man, fremgaar det af slottets inventarliste, forskellige strafferedskaber som træhest, spansk kappe og hundehul og saavel i den tid, da Silkeborg gods var under staten som da den senere kom i privat eje, har bønderne følt hoveriet som en tung pligt. Bønderne klagede over, at hoveriet hos herremændene var strengere end i lensmandstiden, og selvom der er flere eksempler paa, at f. eks. Daniel Fischer, der ejede Silkeborg Slot fra 1677

til 1707, prøvede at ophjælpe særligt vanskeligt stillede bønder, vrimler det i de gamle tingbøger med stævninger for restancer med landgilde. De elendige forhold for bønderne betød, at det efter svenskekrigene for 300 aar siden, hvor mange gaarde brændte og blev lagt øde var svært at faa ny fæstere. Et sagn fortæller, at bønderne i Linaa havde regnet ud, at de efter de gældende bestemmelser ikke var pligtige til at køre deres tiendekorn længere end til den gamle eg ved Aarhusvejen. - Nogle bønder benyttede sig heraf og læssede kornet af ved egen for at ærgre ritmester Hoff (ejer af Silkeborg fra 1767-1794). En bonde sagde til egen: »Vil du have det, kan du tage det«.

Frijsenborg Slot

Frijsenborg 1745

Frijsenborg Slot, som man ser det i dag af nyere oprindelse, idet den pragtfulde renæssancebygning, der betegnes som et arkitektonisk mesterværk, kun er godt 100 aar gammel. Slottet rummer imidlertid i sin kerne murene af en gammel hovedbygning, hvis ældste del er fra 1580'erne. En pragtfuld udbygning af slottet fandt sted i 1693, og i de følgende aar

derefter fortsatte man med en omfattende inde modernisering, der skabte prægtige hvælvede stuklofter, som bl. a. sammen med en fornem marmorkamin blev bevaret ved hovedistandsættelsen i forrige aarhundrede.

En tegning af slottet, som det saa ud i 1745, er bevaret og gengives i denne serie af midtjyske begivenheder som illustration til en epoke i egnens liv, idet Frijsenborg gods og dets besiddere gennem tiderne har spillet en stor rolle for udviklingen. Konsejlspræsident og udenrigsminister Chr. Emil Frijs gik i spidsen med hensyn til spørgsmaalet om overgang fra fæste til selveje, idet han paa yderst favorable vilkaar gav 1000 fæstebønder paa sit gods mulighed for selv at overtage deres ejendomme, selvom han som politiker af visse principielle grunde gik imod en lov om fæsteafløsning.

Kartoffeltyskernes Bosættelse (1750)

Kartoffeltyskernes bosættelse (1759)

Henimod midten af det 18. aarhundrede søgte staten at faa gang i opdyrkningen af den jyske hede. Det skete bl. a. med en forordning om skattefrihed og ret til fri brænding (af brændevin) for hedeopdykere. Indkaldte tyskere gav op inden de naaede op til hedearealerne. En tysk kaptajn, von Kahlen, fik et andet hold tyskere i gang i 1753, men ogsaa dette projekt mislykkedes, saa von Kahlen til sidst var alene om sliddet i det omraade, hvor Kongenshus Mindepark nu lig-

ger. Det var ham, der gav stedet navnet i taknemlighed overfor kongen, der gav ham lejlighed til eksperimentet. - 1759 kom et nyt hold tyske kolonister til Alheden lokket af løfter om et land, der »flød af mælk og honning«. Som samlet projekt gik ogsaa den kolonisering i fisk, fordi den var slet forberedt. Bl. a. var der ikke som lovet boliger til kolonisterne, der den første tid maatte indkvarteres eller bo i jordhytter. Hovedparten af kolonisterne, der kaldtes kartoffeltyskere, fordi de bragte den da ukendte jordfrugt til Danmark, rejste igen, men 60 familier blev og tog med energi kampen op mod lyngen og naaede gode resultater. Det første slægtled holdt tyskerne sig for sig selv - de danske hedeboender tog heller ikke særlig venligt imod dem. De fik deres egen kirke i Frederiks, hvor der blev prædikedet udelukkende paa tysk helt til 1856 og derefter til 1870 vekselvis paa tysk og dansk. Der findes fortsat paa egnen mange af kartoffeltyskernes efterkommere.

Spøgelsesmaning, Silkeborg Slot (1770)

Spøgelsesmaning ved Silkeborg Slot

Ritmester Hoff, som købte Silkeborg i 1767, var en slem kvindejæger. En gang han i en kompromiterend situation blev overrasket af en tjener, slog han denne ihjel, men tjeneren gik igen, og præsten i Gødvad, pastor Reenberg, der kunne lidt mere end sit fadervor, maatte tilkaldes for at mane spøgelse i jorden. Herom fortælles, at præsten tre gange med sin kusk tog til Stormaen ved Silkeborg for at faa bugt med gespenstet. Den tredje gang bad præsten kusken tage en hestepude med som reserve (Hestetøjet bestod dengang af

tykflettede sivpuder, hvorpaa stavtøjet til trækket blev lagt). Ankommet til stedet, hvor det spøgte, bad præsten karlen tage reservepude om halsen og gaa i forvejen. Det varede ikke længe, inden han mødte genfærdet, som sagde til Karlen: Er du blevet præst i aften. Straks traadte præsten frem med ordene: Ja, er han ikke præst, saa er jeg, og han læste derefter spøgelsesteksten i en saadan grad, at det blev manet i jorden, og den trekantede egepæl blev sat ned i moradset over det. — Hjemad var vognen imidlertid svær at trække for hestene, hvorefter præsten gav karlen ordre til at tage det ene baghjul af, hvorefter der intet var i vejen for at køre. Efter hjemkomsten syntes karlen bestemt, at der stod en sort skikkelse ved vognen, hvor hjulet manglede. Det er, heder det i sagnet, sandsynligt, at præsten ikke har givet spøgelsest fri, før det havde været med ham hjemme og faaet en sidste lektie. Muligvis har spøgelsest maattet agere hjul. Sikkert er det, at genfærdet ved Silkeborg ikke viste sig senere.

Brændevinsslaget i Hinge (1776)

Brændevinsslaget i Hinge (1776)

Hjemmefabrikation af brændevin har været kendt langt tilbage i tiden. Efter midten af det forrige århundrede tog den og dermed drikkeriet et saadant omfang, at regeringen saa sig foranlediget til at gribe ind med skrappe forbud, som imidlertid intet hjalp. Naar inspektører fra købstæderne blev sendt ud for at konfiskere brændevinsrødskaaberne, gik der ilbud fra landsby til landsby, og de forbudte genstande blev gemt væk. Under en saadan inspektion kom det til en alvorlig episode i Hinge, som fik be-

søg af fire inspektører fra Randers. En af bønderne vred armen om paa en inspektør, og da det rygtedes, hvad der var i gære, lod man trommen gaa. Byens beboere, der netop var paa vej til fastegudstjeneste stimlede sammen om de forhadte fremmede, og snart regnede det med dynd og træstykker ned over dem. Hele byen stod sammen om at give inspektørerne en ilde medfart. Tre af byens førende mænd blev efter episoden transporteret til stokhuset i København, og der fulgte en omfattende proces. Vidnerne blev truet med pisk og haard arrest. Resultatet af processen blev, at tre gaardmænd fik strafarbejde i Københavns fæstning i 1, 2 og 3 maaneder, 1 skulle i Viborg tugthus i 4 maaneder, en tjenestekarl, 1 nationalrytter og en national soldat fik 1½, 2 og 4 maaneders fæstningsarbejde, en pige 4 ugers ophold i Viborg tugthus, og ni andre maatte betale mulkt. Under sagen var en af de arresterede bønderkarle død i arrest af forraadnelsefeber paa grund af mangel paa motion.

første jyske hedeplantage (1788)

Første plantage i Jylland (1788)

De store plantager, som i dag præger den vestlige del af Midtjylland, er anlagt paa hedearealer, der indtil forrige aarhundrede laa uproduktive hen. Det første grundlag for de jyske hedeskove blev lagt i slutningen af det 18. aarhundrede. I 1760 havde man gjort et totalt mislykket forsøg paa at skabe skov paa hedon, men i 1788 blev det areal stukket ud ved Stendalgaard ved Thorning, hvor den første jyske hedeplantage fik groplads. Der var tale om 40 tdr. land, som blev indhegnet og aaret efter tilsaet med hjælp af en del af de tyske kolonister, der var

kommet til egnen for at opdyrke hede, men som havde trange kaar, fordi koloniseringsprojektet var blevet en fiasko. Der blev hakket kvadrater i lyngen og her saaet rødgran, skovfyr og birk. Birk og fyr ville ikke gro, derimod klarede granen sig fint. Efterhaanden fandt man andre sorter, som bedre kunne taale det danske klima. Saa sent som omkring 1820 brugte man endnu metoden med at saa paa voksestedet. Først efter denne tid kom man rigtigt i gang med de nye metoder: først at opelske planterne i en planteskole og derefter plante dem ud. Det var den tyske forstmand Georg Vilh. Brüel, der i en halv snes aar havde virket i Danmark som grev Reventlows medarbejder, der øvede pionergerningen ved Stendalgaard efter indtrængende anmodning fra amtmand, kammerherre Buchwald, Silkeborg. Andre plantageanlæg fulgte snart efter. 1796 tog man fat i Ulvedal plantage og i 1820 i Havredal. Senere er tusinder af tønder land hedejord i Midtjylland forvandlet til skove, der i dag er en god forretning.

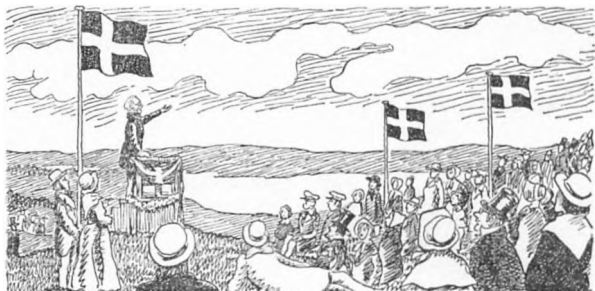
Den jagtglade Blicher

Den jagtglade Blicher

Digterpræsten St. St. Blicher, der var født i Vium og virkede som præst i Thorning-Lysgaard fra 1819-25, har gennem sine noveller og digte efterladt sig værdier, som vil blive staaende i litteraturhistorien. Meget af det skrevne er bygget over oplevelser paa egnen og hvad han har faaet fortalt i barndomsaarene, hvorfor der er adskilligt i hans produktion, der har stor lokalhistorisk værdi. Det gælder saaledes hans fortællingskreds Æ Bindstouw, som udspilles i Lysgaard skole, hvor egnens folk samledes for at binde hoser, mens de sang og

fortalte. Den gamle skole er rekonstrueret som et museum, der staar som et minde om Blicher. Det er en kendt sag, at Blicher holdt meget af at strejfe om paa egnen med sin bæsse, og om den jagtglade digter fortælles følgende anekdote: Pastor Blicher stod en søndag i Thorning kirke klar til at begynde gudstjenesten, da degnen kom og fortalte, at der stod to dyr oppe i Pusrøgel (et lille krat i nærheden af kirken). Blicher smed straks kjole og krave, greb sin bæsse og for ud, idet han raabte til degnen. »Oh, menneske, din synd begræd«. Det var titlen paa den længste salme i salmebogen. Da Blicher vendte tilbage efter at have nedlagt dyrene, var der endnu 2-3 vers tilbage af den 22 vers lange salmel

Saaledes fortælles der, men Blicher-forskere paaviser, at historien næppe drejer sig om Blicher, da han selv har fortalt den om en jysk landsbypræst fra slutningen af 1700-tallet. Iøvrigt fandtes der ikke raadyr ved Thorning i Blichers tid som præst der, men jagtglad var han.

Blicher taler paa Himmelbjerget (1839)

Blicher-møderne paa Himmelbjerget (1839)

Himmelbjerget, der i dag er kendt over det ganske land og hvert aar er maallet for tusinder af turister fra ind- og udland, var indtil 1839 et udsigtspunkt, som kun var kendt af faa. Dette aar den 1. aug. kaldte digterpræsten St. St. Blicher til folkemøde paa dette naturskønne sted, og der mødte 5-600 mennesker, hvilket var meget efter datidens forhold med vanskelige transportmuligheder. Der kom ikke blot mennesker fra den nærmeste omegn, men ogsaa fra Aarhus, Skanderborg, Vejle, Ringkøbing, Randers og fra København. Blicher talte, og der blev sunget en sang »Danmark, fostermoder kjær«, som han havde skrevet til festen.

Den vellykkede fest fik et efterspil, idet ejeren af Himmelbjerget, gdr. Peder Nielsen, der ikke var spurgt om tilladelse, nedlagde forbud mod fest det følgende aar. Kong Christian den Ottende greb ind og lejede Himmelbjerget, saa enhver frit kunne færdes der og Blicher holde sine møder. Blichers folkefester paa Himmelbjerget havde iøvrigt kun en kort levetid, og Blicher selv blev skubbet noget i baggrunden efter dannelsen af en komite, der skulle arrangere møderne. Sidste møde med Blicher som medvirkende holdtes 1844. Siden har Himmelbjerget dog gennem aarene været stedet for en lang række folkelige, politiske, nationale og nordiske møder, hvor en række kendte talere har ført ordet.

Pottemageriet i Sorring

Pottemageriet i Sorring

En typisk egnepræget industri finder man paa Sorring-egnen i pottemageriet. Sorring har fra gammel tid været centrum for en meget betydelig lervareindustri, som i hvert fald har været udbredt allerede omkring 1700. Hvor betydelig industrien har været, fremgaar af en statistik, som blev optaget i 1735, fordi pottemagerne i købstæderne klagede over, at deres værkfæller paa landet gjorde indgreb i deres næring, og det viste sig da, at der ikke var

flere pottemagere i samtlige Danmarks købstæder end i landsbyen Sorring alene. I 1840 var der i Sorring 40 pottemagere og i 1870 70. I sidste del af forrige aarhundrede kunne man ved de fleste gaarde og mange huse i Sorring se pottemagerværksted med tilhørende brændevn. Varerne kørtes i sin tid ofte med studebefordring rundt i det meste af Jylland. De typiske Sorring-varer var rødgule. Pottebrænderiet krævede vagt ved ovnen, og saa samlede man ofte i flok, og mens man overvaagede, at brændingen forløb, som den skulle, fordrev man tiden med historier, sang, skæmt og løjer. Det hændte, at der blev drukket adskillige potter brændevin ved en saadan lejlighed, og saa kunne løjerne blive ret grovkornede. Fra slutningen af aarhundredet er pottemageriet gaet tilbage, og i dag er der kun et enkelt pottemagerværksted samt en lervarefabrik i Sorring.

Skovlovring paa vej til marked

Skovlovingerne

Silkeborgegnens rigdom paa skove gav et naturligt grundlag for produktion af trævarer. Enkelte sogne koncentrerede sig om træskomageriet, men udbredt paa hele egnen var produktionen af forskellige trævarer som vognhjul, forskellige dele til hjulpløve, trægrebe, træskovle, stolper til bindingsværk, kar, ballier, plejle, og tøjrepæle. De fremstillede trævarer blev i store

mængder kørt til markeder i Vestjylland, og vestjyderne kaldte de folk, der kom fra Silkeborgegnen med trævarer, for lovringere eller skovlovringer, fordi de kom fra et geografisk område, der hed Løversyssel. Gennem umindelige tider var det et saa betydeligt bierhverv for mange lovringere at forsyne vestjyderne med trævarer, at det var mindst lige saa vigtigt som deres landbrug. Veje fra Silkeborgegnen, hvor lovringerne i gamle dage kørte i lange rækker med trævarer til markederne kaldte man lovringeveje. Lovringerne kom til marked med 20-30 par hjul efter hverandre. Hjulene var samlede parvis med en bøgstav, og langs siderne var slaet en lang lægte. Paa det bageste hjulpar stod en gren op, saa kusken henne fra det forreste hjulpar kunne holde øje med, om hele hjulrækken var med.

Silkeborg papirfabrik bygges (1844)

Silkeborg papirfabrik bygges (1844)

Fabrikationen af papir paa Silkeborg papirfabrik kom i gang 1. januar 1845. Bag rejsningen af denne fabrik, der blev det solide grundlag for den nye handelsplads' opkomst, laa et enormt arbejde. 16. februar 1844 fik brdr. Michael og Chr. Drewsen overenskomst med staten om udnyttelse af vandkraften ved Silkeborg og køb af et jordareal til anlæg af papirfabrikken. 1. maj begyndte byggeriet, og allerede til september stod bygningerne færdige. Dette resultat var naaet efter mange vanskeligheder.

Drewsen havde ledet en arbejdsstyrke paa 80 bestaaende af nogle og tyve murere og tømresvende og resten haandlangere. Han havde ingen mestre til at forestaa arbejdet og maatte saaledes selv være den sagkyndige leder, der gang paa gang stod overfor trusler om arbejdets standsning, dels paa grund af vanskelighed ved at faa materialer frem til det afsides beliggende Silkeborg, dels paa grund af krav fra arbejderne om højere løn. Den slags problemer løste Drewsen med sin egen karakteristiske djærvhed ved at sige til arbejderne, at de kunne rejse ad helvede til, og at han næste dag ville indfinde sig, hvor de arbejdede, og den der saa manglede ved arbejdet ville blive jaget bort! (Saaledes fortæller Michael Drewsens farbroder Adolf Ludwig Drewsen i sin dagbog fra Silkeborg). Jorden paa det sted, fabrikken blev bygget, var et dyndet morads, saa der maatte rammes pæle ned, og det kneb for okserne at trække deres tunge læs med materialer.

I aften kom den jydsk post

I aften kom den jydsk post

Under den danske hærs tilbagetog op gennem Jylland i 1849 kom det til adskillige træfninger indenfor det midtjyske område. Mest kendt er en episode ved Nr. Snede. Den konstituerede herredsfoged i Brædstrup havde faaet ordre fra tyskerne om at følge med til Nr. Snede for at være behjælpelig med udskrivningen af løvnedsmidler, da byens befolkning havde været uvillig til at imødekemme de tyske rekvisitioner. Det lykkedes ham at faa sendt en be-

sked til den danske hær om, hvornaar der ville være tyskere i Nr. Snede, og paa den maade lykkedes det den danske ritmester Brock og hans folk at tage 1/2 eskadron kurhessiske husarer, 63 mand med 67 heste til fange. Fjenden blev faktisk taget sovende, idet aktionen skete ved natte tid de forskellige steder, hvor soldaterne var indkvarteret. - Efter den vellykkede episode blev tyskerne rasende og sendte en omfattende straffekspedition til byen. I general Ryes dagbog fortælles herom: De ruinerede aldeles alt i byen, hug og slog alt i stykker, mishandlede indvaanerne . . . deres opførsel var som en bande fra 30 aars krigen. Grundtvig skrev om Nr. Snede-begivenheden sin kendte sang, der indledes med ordene »I aften kom den Nr. Snede«. Der er ved vej-jydsk post med bud fra Nr. Snede« og slutter: »Hurra for krydset i Nr. Snede rejst en sten til minde om de danske soldaters indsats.

Slavekrigen (1848)

Slavekrigen 1848

I marts maaned 1848, da krig-
gen truede Danmark, opstod
et rygte, der fortalte, at 400
Rendsborg-slaver var brudt ud
og havde bevæbnet sig fra et
vaabenarsenal og nu drog
hærgende og brændende mod
nord ad den gamle hærvej
op gennem Jylland. Gaarde
blev brændt, mænd og børn
slaaet i hjel og kvinder skæn-
det. I hele Midtjylland blev
der dannet frivillige korps,
som blev bevæbnet med, hvad
man i fart kunne skaffe af
vaaben, alle gamle bøsser
blev hentet frem, kugler blev

støbt af vinduesbly og i smed-
jerne blev der lavet stik- og
stødvaaben af gamle leer og
spader. (Paa museet i Them
findes opbevaret eksempler af
saadanne drabelige vaaben).
I Thorning blev en forhenvæ-
rende korporal valgt til at
lede »hjemmeværnet«. - Han
blev iført en gammel militær-
kappe og endvidere udstyret
med høj silkehat og gammel
ryttersabel som værdigheds-
tegn. Stafetter stod paa vagt
saa man kunne faa hurtig
melding om slavernes frem-
trængen, og kirkeklokkerne
ringede alarm, naar man men-
te, der var fare paa færde.
Thorning folkene lavede for-
svars vold ved Haller aa og
stod i beredskab, da der kom
melding om, at slaverne var
naaet til Nr. Snede og at by-
en brændte. Men mod aften
kom melding om, at slaverne
var naaet Paarup Kro, men
næste middag afblæstes alar-
men med en oplysning om,
at det hele var et rygte. Sla-
verne var fortsat velforvarede
i Rendsborg tugthus.

H. C. Andersen i Silkeborg (1850)

H. C. Andersen i Silkeborg
Eventyrdigteren H. C. Andersen var vidtberejst, men holdt ogsaa meget af ture i sit hjemland, hvor han gennem aarene var gæst paa en række danske herregaarde, navnlig paa øerne. Blandt de tilholdssteder, han havde i Jylland kan nævnes Frijsenborg, Hjørmind præstegaard og Silkeborg, hvor han boede hos fabrikejer Michael Drewsen. Under en rejse fra Randers til Hjørmind skrev H. C. Andersen den jyske nationalsang »Jylland mellem tvende have«, hvis tekst paa adskillige punkter er inspireret af naturen omkring Silkeborg. Tre gange gæstede han Silkeborg: 1850, da han stod paa sin berømmelses tinde, 1853, da han flygtede fra koleraepidemien

i København og i 1859. H. C. Andersen har skrevet rejsebeskrivelser fra Silkeborg, digte om egnen og enkelte eventyr og historier er inspireret af hans ophold her bl. a. »Ib og lille Christine« og »Laserne«, ligesom hans roman »At være eller ikke være« for en stor del har en ramme, der er inspireret af egnen her. Egnens storladne natur gjorde stort indtryk paa det følsomme digtersind, hvilket fremgaar af adskillige af de breve og dagbogsblade, han skrev under Silkeborgopholdet. Heri beretter han med stolthed, at et udsigtspunkt, han besøgte sammen med Drewsen fik navnet »Andersens høiland«. I dag benævnes stedet H. C. Andersens bæk.

Studedrift paa hærvejen

Studedrift paa hærvejen

Den gamle hærvej ned gennem Jylland har haft mange navne alt efter den hovedbetydning, den har haft i forskellige perioder op gennem tiderne. Den har sidst været kaldt studevej eller oksevej. Et navneminde herom er oldtidshøjen *B e d e* høj nord for Kragelund. Ved denne høj gjorde stude drivere holdt for at *b e d e*, hvilket vil sige at

lade dyrene græsse og hvile. Mens folkene antagelig har slaaet sig ned paa skraaningerne af den gamle høj, der sammen med mange andre høje i nabolaget fortæller om færdsel gennem aartusinder, har studene gaaet paa græs i nabolaget. Der var som regel 50 stude i en saadan drift, der paa tørre dage bevægede sig i en støvsky. Meget græs har der næppe været at hente, sikkert mest lyng. Derfor kunne en drivestud, der ved rejsens begyndelse i Limfjords-egnene vejede mellem 400-500 kg ogsaa let tabe 60-70 kg paa vandringen ned gennem Jylland, men naar den kom til de holstenske marske, genvandt den snart sit huld. Bedehøj har ogsaa været rasteplass for skovlovringerne, naar de kørte med deres trævarer fra Midtjylland til markederne i Skive og Holstebro.

Højlen's indvielse m. Fr. d. VII og grevinde Danner (1861)

»Højlen«s indvielse 1861

Omkring midten af forrige aarhundrede var der adskillige planer fremme om dampskibsfart paa Gudenaen, men det blev paa dette punkt som paa saa mange andre den dynamiske fabriker Michael Drewsens initiativ, der førte til realisation af planerne. Der blev dog ikke tale om dampskibsfart mellem Silkeborg og Randers som en tænkt afløsning af pramfarten, men om en baad til turistsejlsads paa Silkeborgsøerne. »Højlen«, der blev bygget hos Burmeister & Wain, sejlede selv over Kattegat og kom efter stort besvær op gennem aen fra Randers til Silkeborg, hvor den flere steder maatte slæbes. Efter en prøvesejlsads fandt den højtidelige indvielse

sted. Kong Frederik den VII og grevinde Danner var inviteret til at deltage. Den kongelige sejlsads fandt sted den 22. juni 1861, og to dage efter fandt den tredje og egentlige officielle indvielse sted. Denne gang sejlede kongen og grevinden med paa hjemturen fra Himmelbjerget. Følgende dage turede majestæten rundt med Højlen, og den 2. juli var der i forbindelse med sejlsadsen en festlighed, som kan betragtes som spiren til de senere regattafester.

Maskineriet i Højlen er, bortset fra udskiftning af dampkedlen og en krumtap, det oprindelige, og ud over en ændring af overbygningen er skibet bevaret som for mere end 100 aar siden. Det er verdens ældste dampskib i drift.

Hedeselskabets stiftelse

Hedeselskabets stiftelse

Officielt blev Det danske Hedeselskab stiftet i Aarhus den 28. marts 1866, men beslutningen om dannelsen af den forening, der kom til at betyde saa meget for landets udvikling og som ved sit virke var med til at omdanne landskabet ikke mindst her i Midtjylland, blev taget paa et møde i Silkeborg den 20. december 1865. Det skete paa

det daværende hotel Silkeborg i Østergade I mødet deltog kaptajn Enrico Dalgas, prokurator Morville, Viborg, proprietær, senere etatsraad Brun, Aasmildkloster, fabrik-ejer Michael Drewsen, Silkeborg og etatsraad Westenholtz, Mattrup. Drewsen havde været meget aktivt i samarbejde med Dalgas ved forberedelserne til mødet, og det var Westenholtz, der var den ledende mand med hensyn til udformning af love. Paa Silkeborg-mødet enedes man om en formaalsparagraf, og det vedtoges at indkalde til stiftende generalforsamling, naar et bestemt antal interesserede havde meldt sig. I det værelse, hvor det stiftende møde fandt sted, blev der senere ophængt billeder af de tilstedeværende initiativtagere samt en mindeplade. Dette minde findes nu paa Silkeborg Museum paa Hovedgaarden.

Tyskerne på Silkeborg Torv (1864)

Tysk besættelse 1864

Silkeborg og Midtjylland blev ikke egentlig kampplads under krigen i 1864, men forskellige træfninger fandt sted, og ogsaa paa anden maade kom befolkningen til at føle krigens tryk. Først oplevede man i Silkeborg den 11. marts en dags besøg af hele den jyske arme paa gennemrejse mod nord for at undgaa preusserne, og den 24. april en invasion af store styrker tyske

soldater. Hæren ansloges til 14.000 mand. Flere tusinde maatte naturligvis campere i fri luft, men alle offentlige bygninger og hjem blev besat af soldater. - Enkelte huse var belagt med flere hundrede soldater. Officielt blev der rekvireret varer i store mængder, de menige soldater købte uden at betale eller plyndrede direkte forretningerne. Denne store invasion varede dog kun en enkelt dag, men senere kom der adskillige gange besøg af mindre afdelinger, og man var jævnligt ude for, at der blev røvet kreaturer paa markerne. Fra tid til anden var det østrigere, der blev sendt til Silkeborg, og de faldt saa godt til, at mange af byens borgere tog afsked med dem med vemod. AVISEN var dog af den formening, at heller ikke de østrigske soldater kendte forskel paa dit og mit.

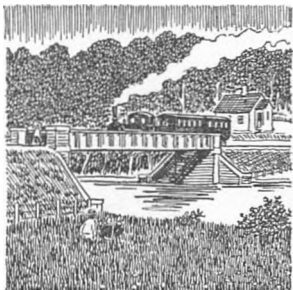
Pramfarten paa Gudenaen

Pramfarten paa Gudenaen
 Langt tilbage i tiden har Gudenaen naturligvis spillet en rolle som vandvej, men omkring midten af forrige aarhundrede tog pramfarten mellem Silkeborg og Randers et saadant opaving, at aen da, hvad angaar varetransport, var en betydelig hovedvej i Jylland. I 1807 var aen blevet oprenset, og der var lavet en træksti langs bredden, men en virkelig træksti blev først anlagt fra 1854-58 samtidig med at hindringer for sejladsen fjernedes, og herefter kom der rigtig gang i varetransporten. Da pramfarter var paa sit højeste, sejlede et par hundrede pramme paa aen. Trafikken havde ikke blot betydning for den nyanlagte by Silkeborg, men for store dele

af det indre Midtjylland. Fra Randers til Bjerring blev prammene trukket af mennesker, de saakaldte lejemænd, men paa den videre fart mod Silkeborg, hvor strømmen var stærkere, maatte heste overtage trækarbejdet. Paa tilbagevejen gik det med strømmen eventuelt hjulpet af stæger. Da jernbanen i 1871 kom til Silkeborg var pramfartens glansperiode forbi, og henimod aarhundredskiftet var en pram ved at være en sjældenhed. Ogsaa i dette aarhundrede har der været pramfart, men væsentligt med særlige transporter som tørv og mursten.

De store fladbundede pramme eller kaage, som de ogsaa kaldtes, kunne tage ca. 25 tons.

Første Tog til Silkeborg (1871)

Første tog til Silkeborg (1871)

Den 15. april 1871 kørte det første tog, smykket med blomster og flag, over jernbanebroen til Silkeborg og samme dag prøvede man broens bærekraft ved at lade tre lokomotiver køre over samtidigt. Den 2. maj toges jernbanen officielt i brug, og Silkeborg havde dermed faaet en forbindelse med omverdenen, der kom til at betyde overmaade meget for byens udvikling. Der havde været mange diskussioner om banens linieføring fra Skanderborg til Silkeborg. En overgang var der

planer om bro ved Naaege, og en tid tænkte man paa at anlægge banegaarden paa aaens nordøstside for helt at spare broen. I rigtig erkendelse af, at banen nok en gang skulle videreføres, blev denne plan dog opgivet. Ogsaa banegaardens placering vakte diskussion, idet man først fandt, at den plads, der blev resultatet var for langt udenfor byen, hvorfor man gik ind for at bygge, hvor Jydsk Trikotagefabrik nu ligger. Planen blev imidlertid kasseret af sagkundskaben. Den senere konsejlspræsident Estrup havde som indenrigsminister stor betydning for banens gennemførelse, hvilket er grunden til, at en gade ved banegaarden fik hans navn. 1877 videreførtes jernbanen til Herning, 1908 kom der jernbane til Langaa, 1920 til Bramminge, 1924 til Kjellerup, der i forvejen havde bane til Rødkjærso, og endelig forlængedes Horsens-Bryrupbanen i 1929 til Silkeborg.

Himmelbjergtaarnet (1875)

Himmelbjergtaarnet (1875)

Rejsningen af taarnet paa Himmelbjerget, der skete for at hædre mindet om grundlovens giver, kong Frederik den Syvende, var en begivenhed, som stærkt optog egnens befolkning, selvom det penge-mæssigt ikke gav sig udslag i saa store summer, som den nedsatte komite havde haabet. Tanken blev fremsat ved en grundlovsfest paa Himmelbjerget i 1867 af Michael Drewsen, og redaktør H. S. Sørensen foreslog straks nedsat en komite, der skulle forestaa en indsamling. Der blev samlet penge ind over hele Jylland. Taarnet staar saale-

des som det jyske folks taknemlige erindring om den folkekære konge og hans indsats, iøvrigt den konge, som gennem sit venskab med Drewsen flere gange gæstede Silkeborg og var med til Højeløns indvielse. Ved en grundlovsfest 1875 blev taarnet afsløret. Man havde faaet det bygget, efter at der var indkommet 16.961 kr., men en planlagt udsmykning med kongens billede og mindedekorationer paa siderne maatte udskydes paa grund af pengemangel. Det vedtoges derfor, at de penge, der kom ind ved entre til taarnet dels skulle anvendes til betaling af restgælden og dels til den paa-tænkte udsmykning. Ved en grundlovsfest i 1891 kunne den fuldførte udsmykning afsløres. Paa Himmelbjergtaarnet staar: Til minde om kongen, Frederik den Syvende, det danske folks ven, grundlovens giver. Paa forsiden af taarnet er et relief af kongen flankeret af to mindekranse og paa de tre andre sider læses: 6. oktober 1808, 5. juni 1849 og 15. november 1863.

Træskomagere i Rye

Træskomagere i Rye

Træsko er der blevet lavet adskillige steder paa egnen, men mest udbredt var vel træskomageriet i Rye Sogn, hvor man en overgang maatte konstatere, at landbruget blev forsømt derved. I slutningen af forrige aarhundrede blev omkring halvdelen af sognets befolkning ernæret i kraft af fremstillingen af træsko, der for alvor tog fart, da gaardmændene i Rye i 1781 købte Rye Sønderkov, hvorved raastoffet kom i producenternes hænder. Der var tre slags træskomænd: Husmænd, der

arbejdede paa egen haand, husmænd der arbejdede halvt med gaardmændene og træskokarlene, - ugifte bondesønner, der tjente hos skovejerne (gaardejerne) og for kost og logi forpligtede sig til at lave 40 par træsko om ugen, men der ud over var deres egne herrer. Husbonden leverede dem træet, og de fik som betaling 10 par træsko.

Naar bøgekævler var hentet hjem fra skoven blev de savet i ruller paa en træskos længde. Rullerne blev derefter flækket med kile og kølle i en træskos størrelse og dernæst hugget, saa man havde en grov form af en træsko. Med tre naver i forskellig størrelse blev der foretaget en udhuling, og endelig fulgte saa paa tælghesten med forskellige baandknive den endelige udformning. - Processen afsluttedes med finpudsning og røgning ved hulespaanerne, saa træskoene blev tørre og rødbrune. Der var forskellige faconer til de enkelte landsdele.

Parforcejagterne ved Frijsenborg, 1882

Parforcejagterne

I slutningen af forrige aarhundrede kaldte man ikke uden grund Frijsenborg for Danmarks andet hof. Fyrstelige personer fra mange lande, repræsentanter for diplomatiet og fra hele den danske adelsstand samlede til farvestraalende jagter efter hvilke der ofte fandt uformelle, men betydningsfulde politiske forhandlinger sted. I jagterne deltog bl. a. kong Edvard den Syvende og kong Gustav den V. Ikke mindst mindes de saakaldte parforcejagter, der begyndte i 1882 efter at grev Emil Frijs havde afstaaet den nordre del af grevskabet til sin søn Mogens Frijs, der ikke blot blev en førende politiker, men ogsaa paa sit gods var en charmerende vært for

de mange fornemme gæster. Parforcejagten paa Frijsenborg foregik først ved, at en rytter red en rute gennem skoven og slæbte et ræveskind vædet i ræveurin efter sig. Jagten afvikledes derefter paa den maade, at velafrettede hunde fulgte sporet efterfulgt af de mange jagtdeltagere til hest. Senere brugte man at forfølge levende vildt, men efter en del kritik af denne jagtform, der kun gik ud paa at udmatt vildtet, gik man over til klapjagter. Der blev drevet en rationel vildtpleje, som betød, at vildtbestanden trods den omfattende jagt var i fortsat stigning indtil 1. verdenskrig, da mangel paa foder og omfattende krybskytteri var haard ved bestanden.

Uldjyder, Hammerum og Lysgaard Hørr.

Uldjyderne

Hjemmeindustrien med strikkede varer var hovedsagelig egnsbestemt til Hammerum og Lysgaard Hørrøder, hvor den fik sin opblomstring for 200 aar siden og varede ved til maskinerne fortrængte hjemmearbejdet. Raastofferne - ulden - havde man ved haanden fra hedens faar, og man katede, spandt og strikkede selv. Det var saa godt som udelukkende kvinder, der sad ved rokken, men med strikkeriet

var mænd og kvinder lige flittige. Kendt er det fra Blichers noveller, at man paa omgang samlede i hjemmene og »bandt hoser«, mens der blev fortalt, sunget eller læst op, men iøvrigt var der næsten ikke en ledig stund, hvor pindene fik lov at hvile. Naar man gik paa visit, var det ogsaa almindeligt, at man strikkede undervejs. Det var ikke blot strømper, men ogsaa undertøj, der blev fabrikeret paa den maade. Kun helligdage hvilede strikketøjet. Ogsaa paa dette punkt kom man helligdagen i hu.

Afsætningen af uldvarerne hørte med til egnens liv. Uldkræmmere fra bindeegnene kom vidt omkring, enkelte helt til Hamborg. Den udbredte tekstilindustri og handel med tekstilvarer, der er koncentreret i Hammerum Hørrød, er ganske naturligt vokset frem som afløsning af hjemmeproduktionen.

Første sygehusbygning i Silkeborg

Første sygehus paa Kildebakken i Silkeborg (1902)

Naar det første sygehus paa Kildebakken i Silkeborg, hvor et stort kompleks af hospitalsbygninger efterhaanden har udviklet sig, er taget med i denne serie, er det ikke blot for derved at markere, at man herved efter mere primitive sygehusbygninger paa Vestergade og Søgade, her oppe over byen i 1902 opførte den første bygning til by- og amtssygehus, men og-

saa for at vise et eksempel paa byggeri udført af arkitekt Rosen, som har sat sit præg paa mange offentlige og private bygninger i Silkeborg. - Arkitekt Rosen (1859-1928) havde en forkærlighed med at udsmykke sine bygninger med taarne og bindingsværk, hvilket for sygehusets vedkommende skulle have det dobbelt formaal at pynte og tilsløre, at de var tale om en hospitalsbygning. Det gamle sygehus blev nedrevet i 1949 for at give plads for den nuværende medicinske afdeling. - Ogsaa den nu nedrevne Kneipkuranstalt ved Sejsvej, der var opført efter tegninger af Rosen, var smykket med taarne og bindingsværk. Af eksisterende bygninger i Silkeborg, som arkitekt Rosen har tegnet, kan nævnes apotekets bygning paa Vestergade, de ældste bygninger i Th. Langs skolekompleks og vandtårnet ved Jydsk Trikotagefabrik.

Billemens indtog i Silkeborg (ca. 1904)

Den første bil i Silkeborg

Bilismen holdt under stor opmærksomhed sit indtog i Silkeborg i 1902. Byens første bilist var distriktslæge Lund, og der var stort opløb, naar han i sit køretøj, der maa betegnes som særpræget baade med datidens og nutidens øjne, tøffede gennem byen. Bilen, som var fabrikeret i Frankrig, var et lille aabent køretøj med relativt store hjul. Helt driftssikker var bilen ikke, og det hændte ikke saa sjældent, at den strejkede, naar distriktslægen var paa

landet for at tilse patienter, hvorefter han maatte lade sig trække hjem af naturlige hestekræfter. Selvom den trak ret godt, naar den fungerede som den skulle, knob det dog at forcere f. eks. Raadhusbakken med den. En pudsighed i forbindelse med bilen var, at distriktslægen kørte med et firkantet sejl bundet under bunden. Forklaringen var den, at det hændte, at en skrue gik løs og smed Skov, der var »mekaniker« for Lund, havde nøje indskærpet, at han nødvendigvis maatte have alle skrueerne med, naar noget skulle repareres, da det ikke var til at skaffe de specielle reservedele. Derfor fandt distriktslægen paa at binde sejlet under bilen til opsamling af de skrueer, der eventuelt faldt af.

Silkeborgs første bilist blev dog ret hurtigt kureret. Efter 2 aars forløb solgte han bilen, og han havde i den grad mistet lysten til denne selvkørende vogn, at han aldrig siden anskaffede sig en.

Tateren Kjælle Casper (ca. 1906)

Tateren Kjælle Casper

Et træk i livet i Midtjylland op gennem forrige aarhundrede var taterne, der iøvrigt har faaet deres navn, fordi man her i Norden mente, de mindede om vilde tartarer. - Ofte benævnte man dem »kjæltringe« af ordet »kjæl-tre«, der betyder at tigge eller skøjere efter et hollandsk ord for at tigge. Andre navne var rakkere og natmandsfolk, selv kaldte de sig ofte for sicani, hvoraf ordet zigeunere er kommet. De havde deres hjemsted længere vesterude bl. a. i Dejbjerg og Rønbjerg, men kom i flokke paa van-

dring ind i det midtjyske omraade, hvor ikke mindst Hammerum og Lysgaard Herred fik besøg. Kvinderne bar de mindste børn paa ryggen, ofte slæbte de paa to børn. Mændene gik rygende paa kridtpiber og bærende glaskister og loddetøj, for det hørte til deres ærlige haandværk at sætte ruder ind, lodde og klinke. Kvinderne gav sig af med at kastrere hunde, katte og grise, kopsætte og aare-lade folk og maaske læse fremtiden i haandens linier. Og saa betlede eller stjal de iøvrigt, hvis det ærlige haandværk ikke slog til.

Taterne, der havde deres eget sprog, holdt ofte store drikkegilder, hvor det gik voldsomt til. Blicher, der var paa talefod med taterne, har beskrevet dem i litteraturen og ogsaa peget paa det primitive folks menneskelige dyder. Bl. a. har han skildret et kjæltringe bal, hvor Kjælle Casper deltog. Kjælle Casper, der betegnes som den sidste tater, døde 1923 82 aar gammel og ligger begravet paa Rind Kirkegaard.

Salten Marked

Salten Marked

Det berømmelige Salten Markeders historie gaar ikke saa langt tilbage i tiden, idet markedet i Rye tidligere var det mest betydningsfuld paa egnen. I slutningen af forrige og begyndelsen af dette aarhundrede var Salten marked saa betydningsfuldt, at det var en mærkedag. Man sagde f. eks. ofte: Du kan faa kredit til Salten marked. Tidligere holdtes markedet altid den første tirsdag i juli maaned, og da skulle blaabærrerne være modne, de nye kartofler klar, første kyllinger slagtet

og høet slaaet. Markedet udviklede sig efterhaanden til et landskendt hestemarked, men oprindeligt var det lige saa meget et studemarked, ligesom der ogsaa var et betydeligt antal faar og lam tilført. Ikke blot i kroen var der udskænkning, men i mange huse og telte. Antallet af telte med salg af alle mulige varer var meget stort. Der var ikke blot de traditionelle honningkageboder og telte med salg af varer specielt for landbruget. Der var rebslageren med tovværk og pottemagerne fra Sorring med deres krukker og fade, hvoraf navnlig de specielle mælkefade blev afsat i stort omfang. Der var ogsaa kramboder med alle mulige varer indenfor tekstil, der var skomagere og der var drejere, der havde god afsætning af stokke og piber. Til billedet af det traditionelle Salten marked hørte ogsaa Thyboerne med fuldt læs af aal. Der blev fortæret mange stegte aal ved markedet, og landboerne købte dem i knipper til røgning.

Poulains flyvning i Silkeborg (1911)

Poulains flyvning over Silkeborg 1911

I juni maaned 1911 holdt flyvningen sit indtog i Silkeborg med en flyveuge, hvor den franske flyver Poulain viste sin imponerende kunst. Selvom vejrguderne hindrede flyvning efter programmet og det økonomiske resultat blev underskud, var det en begivenhed, som satte byen paa den anden ende. Sorte tøjstumper rundt i Silkeborgs gader betød, at der ikke kunne flyves, men var der flag de paagældende steder, var det tegn paa, at flyveren ville forsøge. Der var mange aflysninger og adskillige opvisninger, der kun bestod i flyvning 3-5 minutter i 200 meters højde, men der var da ogsaa helt vellykkede

og imponerende præstationer, som flyvning mellem Færgebakken og Ludvigslyst, der var de to hovedpunkter. Denne tur blev gjort paa 4-5 minutter. Om den første vellykkede flyvning paa Færgebakken fortæller, at der var samlet 2000 tilskuere paa pladsen og 3-4000 gratister paa Ansvejen nedenfor. En dag, flyvningen kom i gang fra pladsen ved Ludvigslyst, strømmede folk til med ekstratog og ekstra Højlebaade, da det rygtedes i by og egn. Paa grund af det daarlige vejr blev flyveugen forlænget en uge, men det blev ikke bedre, og det lykkedes ikke Poulain at erobre den præmie, som var udsat for at flyve omkring Himmelbjerget!

Skjoldborgmøderne paa Dynæs

Skjoldborg-møderne paa Dynæs

Husmændenes digter Johan Skjoldborg der ejede halvøen Dynæs ved Juulsø fra 1907-14 fandt her ikke blot inspiration til sin digtning, men han gjorde ogsaa stedet landskendt gennem de store folkemøder, han arrangerede paa den gamle borgvold. Møderne indledtes som arrangementer for egnens befolkning, men samlede snart store menneskemængder fra et meget stort

omraade. Det største af møderne holdtes i 1913, hvor der kom flere ekstrarog til Laven, bl. a. helt fra Fyn. - Naar man tænker paa datidens vanskelige befordringsforhold, var det absolut imponerende med 20.000 deltagere. Det var det største møde i Danmark, indtil genforeningsfesten paa Dybbøl i 1920. Sociale problemer var i forgrunden paa Dynæs-møderne. Ved mødet i 1913 talte forfatteren Martin Andersen Nexø og Skjoldborg, og Victor Cornelius sang. Ikke blot til de store folkemøder kom der gæster til Dynæs; sommeren igennem var der husmænd, der drog til det naturskønne sted for at hilse paa deres digter, og Skjoldborg tog altid gæstfrit imod. Det endte med, at Skjoldborg kom i økonomiske vanskeligheder og maatte forlade Dynæs, men husmændene landede ham en æresbolig ved Løgstør.

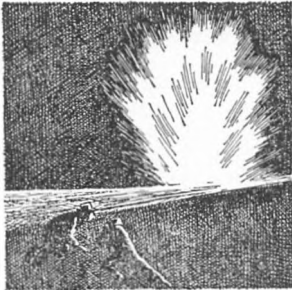

Taterhytterne ved Svejlbæk (1927)

Taterhytten ved Svejlbæk (1927)

Taterhytten ved Svejlbæk dækker over to ting, et ejendommeligt og særpræget haveanlæg og Danmarks første vandrerhjem. En mand ved navn Georg Kryger, der var vokset op i Gødvad præstegaard som plejesøn, vendte efter en livsgerning som handelsgartner i København tilbage til sin barndomsegn for at vise egnens befolkning, at der ogsaa godt kunne anlægges haver paa daarlig jord.

Han fik ikke blot blomsterne til at trives ved sin bolig i Svejlbæk, men han skabte et originalt haveanlæg med mange stensætninger og kuriositeter, som hvert aar tiltrak tusinder besøgende. Der var indrettet mindestue for Johan Skjoldborg med nogle af digterens ejendele og andre digtere var mindet med inskriptioner paa sten i haven. I sommeren 1927 oprettede han, der med begejstring gik ind for vandrersagen, som var under stærk udvikling i Tyskland, Danmarks første egentlige vandrerhjem i form af 12 primitive hytter tækket med lyng, med døre af sækkelærred og senge, hvor halm var madras. Hytterne blev modtaget med begejstring, men som vandrersagen udviklede sig, kunne de primitive forhold naturligvis ikke med tiden opfylde de gældende krav. Selvom Taterhytten maatte udgaa af vandrerhjemsfortegnelsen, vil G. Krygers pionerindsats ikke blive glemt.

Jernbanesabotage ved Silkeborg

Sabotagen i Silkeborg

Enkelte ting staar som markante begivenheder under den danske modstand i Midtjylland mod den tyske besættelse, der naturligt var præget af, at tyskerne indrettede deres hovedkvarter paa Silkeborg Bad. Silkeborgegnen var modtagelsesomraade for nedkastning af vaaben fra luften bestemt til et stort omraade af Jylland. Navnlig ved Salten Langsø og Alling Skovgaard blev der modtaget mange vaaben, og kun to behol-

dere gik tabt. Den sabotagehandling, der huskes mest, er aktionen mod Darrs fabriker, der betød, at fire lokale frihedskæmpere mistede livet. Jernbanesabotagen fungerede perfekt omkring Silkeborg, takket være den kendsgerning, at adskillige jernbanefolk var frihedskæmpere. Naar der fra Silkeborg station blev ringet til modstandsfolk om det manglende rejsegods 18,34 fra Skanderborg, betød det, at der kom et militærtog 18,34. Paa selve banegaarden var der sprængstofdepot. - En aften fandt der ikke mindre end 61 jernbanesabotager sted omkring Silkeborg. Et døgn var Silkeborg uden jernbaneforbindelse, og ofte var alle fire baner afbrudt paa en gang. Disse jernbanesabotager, der sinkede de tyske transporter betydeligt, var flere gange aarsag til, at der blev erklæret udgangsforbud i Silkeborg.

Attentat paa Silkeborg Teater

Attentat mod Silkeborg Teater

En række voldsomme bombeeksplosioner satte deres præg paa Silkeborg i besættelsestidens sidste aar. Der var dels tale om sabotager udført af frihedskæmperne og dels om Schalburtagere udført af tyskerne haandlangere.

I begyndelsen af 1944 satte sabotører vandtaarnet paa Silkeborg Station, der var af stor betydning for de tyske jernbanetransporter, ud af funktion. Tyskerne svarede hurtigt med at lægge herreroklubbens

hus ved Rømstrup aa i ruiner. Flere forretninger i Silkeborg bl. a. Johs. Søndergaardes manufakturvareforretning og Themsens Kiosk paa Vestergade blev ødelagt først paa aaret 1945, men den største og mest skelsættende schalburtagere var attentatet paa Silkeborg Teater natten til den 23. februar 1945. Skaderne paa teaterbygningen, hvor Gerda Christophersen-turneen aftenen i forvejen havde opført »Sommer i Tyrol«, var saa omfattende, at bygningen ikke lod sig genopføre, hvorfor den blev revet ned og efter krigen erstattet med den nuværende teaterbygning. En del dekorationer til turneen blev ogsaa ødelagt.

For Silkeborg var attentatet et slag, ikke blot fordi en af byens gamle karakteristiske bygninger blev lagt i grus, men ogsaa fordi det var det sidste samlingssted for større arrangementer for byens borgere, idet alle øvrige sale i byen var beslaglagt af tyskerne.

Mordet paa Kaj Munk (1944)

Mordet paa Kaj Munk 1944

Paa toppen af Hørbylunde Bakke staar et raat tilhugget granitkors, et saakaldt bratdød-kors og minder om, at det var her digterpræsten Kaj Munk blev myrdet natten mellem den 4. og 5. januar 1944. Gestapofolk hentede ham i hans hjem i Vedesø og kørte østpaa med ham til de paa dette sted beordrede ham ud og brutalt skød ham ned. Liget blev anbragt siddende i græften, og inden man kørte fra stedet, gjorde man et naivt forsøg paa at give det udseende af, at mordet var udført af modstandsbevægelse-

sen, idet man paa en lap papir skrev: Du svin har alligevel arbejdet for Tyskland. Skriften og sproget fortalte imidlertid det modsatte, at det var tyskere, som stod bag udaaden. Liget blev først fundet næste formiddag og ført til Silkeborg Sygehus' kapel, hvorfra det den 6. januar førtes til Vedesø. Ligfærden fra Silkeborg blev en spontan national tilkendegivelse. Uden for kapellet havde der samlet sig 2-3000 mennesker, og efterhaanden som ligtoget kørte gennem Silkeborg, sluttede folk sig spontant til. Flere virksomheder gav deres personale fri, og mange butikker lukkede. Umiddelbart efter mordet rejste lokale beboere et trækors paa det sted, hvor liget af Kaj Munk blev fundet og sørgede for, at det blev fornyet, naar det forfaldt. - Dette kors blev i 1954 afløst af det nuværende granitkors, der er rejst for midler indsamlet over hele landet, og dag efter dag er der bilister, der gør holdt ved stedet, - og man lægger blomster for ærbødigt at mindes Kaj Munk.

Befrielsen. Englændernes indtog (1945)

Englændernes indtog 1945

Den store begivenhed efter befrielsen var naturligt englændernes indtog. Befrielsesaftenen havde man i Silkeborg faaet den første engelske hilsen i form af en flyver lavt hen over byen, og derefter spejdede man efter engelske tropper. De holdt deres indtog den 12. maj og blev først modtaget af den lokale byledelse og derefter paa raadhuset af borgmester Aaboe Sørensen i spidsen for det samlede byraad. Torvet var fyldt med jublende mennesker, og under en præsentationsparade, som englænderne kørte gennem byen, blev de stærkt hyldet og overdænet med blomsterbuketter. -

Det var 2. eskadron fra The Royal Dragoons (de saakaldte ørkenrotter), under ledelse af major Fischer, der som befriernes repræsentanter kom til Silkeborg. Raadhuset var smykket med danske, engelske og russiske flag.

I en tale ved lejligheden sagde major Fischer spøgefuldt: Vi kommer ikke fra Tipperary, men fra El Alamain! Tipperary-sangen blev dog sunget af publikum som en hyldest til de engelske soldater.

Major Fischer kom iøvrigt tilbage til Silkeborg i begyndelsen af juni for at deltage i de allierede troppers afvikling af det tyske hovedkvarter paa Silkeborg Bad.